

ται». Τὸ πρὸ Ἑρωτικῶν σελ. 105, 5 «Περικτικόν: σωτήριον» ἐπηνώρ-
θωσεν ὁ Ἑρίγγας (Παρατ. Κριτ. σελ. 9) μεταγράψας περιεστικόν. Πρβ.
Ἱπποκρατ. Τόμ. Α', σελ. 136 «ἦν — ἄλλο τι τῶν περιεστικῶν πρὸς τού-
τοις τοῖς σημείοις ὑποδεικνύη». σελ. 141 «περιεστικόν καὶ κάρτα ὠφε-
λέει». σελ. 146 «ὑπερετέηται δὲ περιεστικῶς ὑπὸ τῶν λοιπῶν πάντων,
τῶν περιεστικῶν σημείων». σελ. 152 «περιεστικῶς διακείμενου τοῦ ἀνθρώ-
που» (Πρβ. καὶ Γαλην. Τόμ. ΙΗ', 6', σελ. 272 καὶ 275). σελ. 183 «τί
τούτων ὅζῳ καὶ θανατῶδες ἢ περιεστικόν καὶ τί μακρόν καὶ θανατῶδες ἢ
περιεστικόν».

Παρήχθη δὲ τὸ ἐπίθετον περιεστικός ἐκ τοῦ ῥήματος περιεῖναι. Πρβ.
συνεστέον (συνεσ-τέον), ἐστώ (ἐσ-τώ), ἀπεστώ (ἀπεστός), εὐεστώ (=εὐηπε-
λία), κακεστώ (=κακηπελία), ἀειεστώ. Εἰς τὸ δεύτερον τῶν ἐκ τῶν Ἱππο-
κρατείων ἀρτίως παρατεθέντων παραδειγμάτων εἶνε γεγραμμένον σχόλιον
ἔχον οὕτως: «Ἦγουν τοῦ περιέσεσθαι τὸν κάμνοντα σημαντικόν». Πρβ. καὶ
Λοδέκκιον Παραλειπ. σελ. 441.

ΠΕΡΙ ΣΑΤΥΡΑΣ ΕΝ ΤΗ ΝΕΑ ΡΩΜΗ *

Ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν ὄντων ἄλλα πάλιν ὄντα γεννῶνται: ἐκ τοῦ
θανάτου γεννᾶται ἡ ζωὴ· οὕτω δικαιωνίζεται καὶ σχεδὸν ἀποθεοῦται ἡ ὕλη.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν κόσμον. — «Τὰ γράμ-
ματα—ἔγραφε διάσημός τις ἱστοριογράφος—τρέφονται ἐκ τῶν πρᾶγματι-
κῶν γεγονότων· ἐλλειπούσης τῆς ἐλευθερίας τοῦ διηγεῖσθαι καὶ σχολιάζειν,
ἐλλείπει ἡ τροφή, τὸ αἷμα, ἡ ζωὴ τῶν γραμμάτων». Ὑποστηρίζει δὲ τὴν
γνώμην ταύτην τὸ ἀναμφισβήτητον ἤδη γεγονὸς ὅτι ἡ λατινικὴ φιλολογία
παρήκμασε ἅμα τῇ θεμελιώσει τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἐλληνικὴ μετὰ τὴν
ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἰταλικὴ μετὰ τὴν πτῶσιν
τῶν μεσαιωνικῶν δημοκρατιῶν. Ἐνῶ ὅμως ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ ποίησις — εἴτε
δραματικὴ, εἴτε λυρική, εἴτε ἐπική — ζῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, ἐντελῶς ἐκ τῆς
ἐλευθερίας, ἡ σάτυρα γεννᾶται καὶ προάγεται μόνον ὅταν ἡ ἐλευθερία μέλλῃ
νὰ ἐκλίπῃ ἢ ἐξέλιπεν ἤδη· — ζῇ δηλαδή ἐκ τοῦ θανάτου τῶν ἄλλων εἰδῶν
τῆς φιλολογίας.

Τῶν δύο εἰδῶν τῆς σατύρας, τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς, προηγεί-
ται πάντοτε ἡ πρώτη. Οὕτω ὁ Ὀράτιος προηγεῖται τοῦ Περσίου καὶ τοῦ
Ἰουβενάλιου, ὁ Βουαλὼ τοῦ Βερνζέρου, ὁ Παρίνης τοῦ Giusti, ὁ Ρίζος Νερου-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 23 Δεκεμβρίου.

λός τοῦ Σούτσου. Οὕτε δυνατόν νὰ συμβαίῃ ἄλλως, ἐπειδὴ ἡ διαφθορά τῶν ἡθῶν εἶνε ἀναμφιβόλως σημεῖον ἐργιζούσης τυραννίδος.

Ἡ σάτυρα ἡ κοινωνικὴ εἶνε τὸ νεκρώσιμον ἄστυξ, ἡ θρηνηδὶς τῆς θνητοσύνης ἐλευθερίας, ἡ δὲ πολιτικὴ σάτυρα εἶνε τὸ ἐπικηδεῖον αὐτῆς, τὸ ἐκδικητικὸν αὐτῆς ἐλεγεῖον. Ἐνίοτε ἡ δευτέρα συνδυάζεται μετὰ τῆς πρώτης, ὡς παρὰ τῷ Περσίῳ καὶ τῷ Ἰουβενάλειῳ, καὶ, ἐκ τῶν ἡμετέρων, παρὰ τῷ Σούτσῳ, — ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται ὅτι ἡ τυραννὶς προέρχεται ἐκ τῶν κατωτέρων μᾶλλον ἢ ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας, καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἂν δὲν ᾔσαν ἐκνευρισμένοι ὑπὸ τῶν παθῶν, ἤθελον ἀποτινάξει τὸν ζυγόν. Τότε δὲ μαστιίζει ἀνηλεῶς τὴν διαφθοράν διὰ τῆς μάστιγος τοῦ γελοίου καὶ ὁ ἐμπαιγμὸς τοῦ δάκνει καὶ σχίζει, καὶ ὁ γέλωας τοῦ δύνανται νὰ κινήσῃ εἰς δάκρυα μανίας.

Ἡ πολιτικὴ σάτυρα — εἴτε κεκαλυμμένη ὑπὸ τὸν πέπλον τῆς ἀλληγορίας, ὡς εἰς τοὺς μύθους τοῦ Ἰνδοῦ Pancha-Tantra καὶ εἰς τινὰς τοῦ Αἰσώπου, εἴτε ἀναφαινομένη ἐπὶ τῆς σατυρῆς, ὡς παρὰ τῷ Ἀριστοφάνει καὶ τῷ Μενάνδρῳ, εἴτε ἰδίαν ἐνδεδυμένη ἐσθῆτα, — εἶνε πάντοτε θυγάτηρ τῆς τυραννίδος· εἶνε ὅμως ὁ ὅρις ὃν ἡ τυραννὶς τρέφει εἰς τοὺς κόλπους τῆς, ὁ σάραξ ὅστις κατὰβιβάζει ἀφανῶς τὸν θρόνον τοῦ τυράννου, ἡ τρομερὰ φωνὴ τῆς πιεζομένης καὶ ἐξυβριζομένης ἀρετῆς, ἡ προκαλέσασα καὶ ἐπισπεύδουσα τῆς ἐκδικήσεως τὴν ἡμέραν. Ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, πρῶτος ἐν τοῖς πρώτοις σφαγισταῖς τῆς ἐλευθερίας, ἔλαβε πείραν ἐνώρις τῆς πικρᾶς μάστιγος τῆς σατύρας ὅτι, ὑποδουλώσας τὰς Γαλλίας, εἰσῆλθε θριαμβεύων εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ θριάμβου παρεχωρεῖτο τῷ λαῷ πλήρη ἐλευθερία τοῦ λόγου, πολλοὶ, ἐνθυμίζοντες τὰ κατὰ τὸν Καῖσαρ καὶ τὸν Νικουμήδην, ἔλεγον·

Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem;
Ecce Caesar nunc triumphat qui subegit Gallias,
Nicomedes non triumphat qui subegit Caesarem!

Ὅποῖαν ἔρα αἰσθήσαν ἐνεποίησαν ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ θριαμβεύοντος νικητοῦ οἱ δηκτικοὶ οὗτοι λόγοι! Παραλείπω δ' αὐτῶν τὴν μετέωρον, ἐπειδὴ πράγματι τινὰ λέγονται μόνον λατινιστί. Ὁ Πέρσιος δὲν εἶχεν ἀκόμη γεννηθῆ, ἀλλ' οἱ σατυρικοὶ οὗτοι στίχοι θὰ ἦσαν ἄξιοι τῆς πικρίας αὐτοῦ.

Καὶ τῷ ὄντι, ἂν τὰ γράμματα δέον νὰ ἐξυπηρετῶσι σκοπὸν τινα, ἀγνοῶ ποῖον ἄλλο εἶδος φιλολογίας δύνανται νὰ περὶβληθῇ κατὰ τὸ ὠφέλιμον καὶ τὸ σπουδαῖον πρὸς τὴν σάτυραν. Αἱ γλυκεῖαι ἐμπνεύσεις τῶν ποιητῶν μας — καὶ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Ροῦδου ὅτι ἡ Ἑλλὰς στερεῖται ποιητῶν — αἱ γλυκεῖαι ἐμπνεύσεις τῶν ποιητῶν μας δύνανται νὰ εὐφραίνωσι καὶ νὰ καταστήσωσι θελατικωτέρως τὰς εὐτυχεῖς ἡμέρας τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ὁ σαρκασμὸς τοῦ Σούτσου καὶ ἡ μάστιξ τοῦ Giusti ἦσαν ἡ ἀκρότης ἥτις, ὀξύνουσα τὴν ψυχὴν πρὸς γενναίαν ὀργήν, ἐσυντρόφευε παρήγορος τὴν δυστυχίαν ἡμερῶν δουλείας καὶ προητοίμαζε τὴν ἐλευθερίαν ταύτην.

Εἰς τὰς πρώτας αὔρας τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ πᾶν ἄλλο εἶδος ποιήσεως ἀναγεννᾶται, ἡ πολιτικὴ σάτυρος ἐκλείπει ὀλίγον κατ' ὀλίγον, μακραίνεται ὡς φυτὸν φυτευόμενον εἰς ξένην γῆν, γίνεται ῥητορικὴ, καὶ . . . ὁ Θεὸς δὲ μᾶς φυλάττει!

Τούτων προταχθέντων, πᾶς τις κατανεῖ πόσον κατάλληλος εἶνε ἡ Ῥώμη διὰ τὴν σάτυρον. Δὲν ἐννοῶ τὴν Ῥώμην τῶν ἀρχαίων· οὔτε ταῖς ἐμαῖς δυνάμεσιν ἀνέλογον θέμα ἡ γενικὴ ἱστορία τῆς σατύρας, οὔτε πρωτοφανές, ἀφ' οὗ τόσα ἐγράφησαν, καὶ τόσον καλῶς, ὑπὸ πάντων τῶν λογίων τῆς ὕφης· ἀλλὰ προτίθεμαι νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς σημερινῆς Ῥώμης, περὶ τῆς Ῥώμης τῶν Παπῶν. Ἐκεῖ ἡ σάτυρος δύναται νὰ ἐπιφέρῃ διττὴν πληγὴν, τῷ πολιτικῷ καὶ τῷ θρησκευτικῷ δεσποτισμῷ. Ἡ ὑπερμετρος τρυφή τῆς παπικῆς αὐλῆς, τὰ προνόμια, αἱ καταχρήσεις, ἡ ἀμάθεια τῆς ιερατικῆς κυβερνήσεως, οἱ κατὰσκοποι, ἡ ἀκολασία τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, ὁ ἀνηλεὲς διωγμὸς παντὸς ἐλευθέρου φρονήματος, πάντα ταῦτά εἰσιν ἀντικείμενα ἀφ' ἑαυτῶν παρουσιαζόμενα τῷ σατυρικῷ ποιητῇ. Καὶ τῷ ὄντι ἐν Ῥώμῃ γέννᾶται τις, οὕτως εἰπεῖν, μὲ τὸ σκῶμμα ἐπὶ τῶν χειλέων. Ὁ Ῥωμαῖος δὲν ἠξεύρει ἴσως νὰ ἀναγνώσῃ, ἀλλ' ἠξεύρει νὰ συνθέσῃ μίαν σάτυρον. Ἰσως τὰ ἐρείπια τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι τὸν νοῦν τοῦ ἱκανὸν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ γελοίου καὶ τῆς σμικρότητος τῶν συγχρόνων ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, καὶ ἡ κλίσις αὕτη αὐξάνει καὶ διαμορφοῦται διὰ τοῦ παρὰδείγματος καὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς· ἴσως δὲ καὶ τὸ κλίμα ἐξασκεῖ καὶ αὐτὸ ἐπιρροήν τινά· ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἕκαστος Ῥωμαῖος εἶνε — ἵνα μεταχειρισθῶ γραφικωτάτην ἰταλικὴν φράσιν — ὄφραμα κατάλληλον πρὸς κατασκευὴν σατυρικοῦ ποιητοῦ (*Stoffa adailata per tagliarci un poeta satirico*).

Ἡ Ῥωμαϊκὴ σάτυρος τῆς σήμερον δὲν στερεῖται τοῦ διαλόγου καὶ τῆς δραματικῆς κινήσεως, καὶ εἶνε σχεδὸν φαντασμαγορία τῆς Ῥωμαϊκῆς ζωῆς, σειρά τις Ῥωμαϊκῶν ἐθίμων, ὅτε μὲν ὑπὸ τὴν γελοίαν, ὅτε δὲ ὑπὸ τὴν πικρὰν αὐτῶν ἔποψιν θεωρουμένων. Κατὰ τοῦτο δὲ διακρίνεται ἀπὸ τοῦς ἰαμβοῦς τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἔχουσι ὅλως προσωπικὸν χαρακτῆρα.

Τὰ παρὰδείγματα δὲν λείπουσιν. Ἡμέραν τινὰ γέρων τις, ῥίψας τὴν ἐπιστολήν του εἰς τὸ γραμματοκιβώτιον τοῦ ταχυδρομείου, ἐβράχυνέ πως νὰ ἀπομακρυνθῇ ἕνεκα τῆς βραδύτητος ἐκείνης ἥτις, κατὰ τὸν Λουκιανόν, εἶνε τὸ ἐφόδιον τοῦ γήρατος. Δωδεκαετὴς παῖς, ἔχων καὶ αὐτὸς ἐπιστολήν νὰ ῥίψῃ εἰς τὸ γραμματοκιβώτιον, ἀνυπομονήσας διὰ τὴν ἀργοπορίαν τοῦ γέροντος, τῷ εἶπε σοβαρῶς· «Μήπως περιμένεις τὴν ἀπάντησιν;» Ἀλλ' οὐδὲν γνωρίζω εὐφρότερον τῶν λόγων παιδίου βλέποντος ἱατρὸν κάτωχρον. «Ἴσως, εἶπε, διέταξεν ὁ ἴδιος τὰ φάρμακα του». Οὐδὲν δὲ δηλατωτέρον τῆς εὐστόχου ἀπαντήσεως κυρίας, ἥς ἡ καταπράσινος ἐσθῆς παρέσχευ ἀφορμὴν εἰς ἀγενῆ νεανίαν διαδοκίμοντα νὰ εἴπῃ ὅτι, ἐὰν ὄνος τις ἐβόλεπεν αὐτήν, ἡ-

θελε τὴν φάγει, ἐκλαμβάνων αὐτὴν ἀντὶ χόρτου. ὁ κίνδυνος παρήλθεν καὶ εἶπεν ἡ κυρία, ἅμα παρελθόντος τοῦ νεανίου.

Ἐνίοτε ἡ σάτυρ παρεκτρέπεται καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸ ἱερὸν ἄστυλον τῆς οἰκογενείας. Βεβαίως τοῦτο δὲν εἶνε καλόν· δὲν δύναμαι ὁμῶς νὰ παρασιώπησω περίεργόν τι παράδειγμα. Δικηγόρος τις ἐνυμφεύθη νεάνιδι, ἥς ἡ διαγωγή δὲν ἦτο ἀνωτέρα πάσης μορφῆς. Κατὰ ἰδιοτροπίαν τῆς τύχης, ὁ μὲν ὠνομάζετο Καῖσαρ, ἡ δὲ Ῥώμη. Τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου, ὁ σύζυγος εὗρεν ἐπὶ τῆς θύρας τῆς οἰκίας του τὴν ἐξῆς συμβουλήν· «*Cave, Caesar, ne Roma tua res-publica fiat*». (Φυλάχθητι, Καῖσαρ, μὴ ἡ Ῥώμη σου γείνηται δημοκρατία ἀλλὰ καὶ δημοσία.) — Εὐφυῆς δὲ ὢν καὶ αὐτὸς, ἔγραψε κάτωθεν: — «*Stulte! Caesar imperat!*» — (Μωρὲ! ὁ Καῖσαρ βασιλεύει!) Ἀλλ' ὁ σατυριστὴς, μὴ ἀρκούμενος, προσέθηκε· «*Imperat? ergo coronatus est*» (Βασιλεύει; λοιπὸν εἶναι στεφανοφόρος). Ὁ δικηγόρος ἐσιώπησεν.

Ἀλλ' ἡ προσωποποίησις τῆς σατύρας εἶνε ὁ Πασκουῖνος, τὸ δημιουργήμα τοῦτο τοῦ λαοῦ. Ἐπὶ γωνίᾳ τινὲς τοῦ μεγάρου *Braschi*, ἐν τῇ Πλατείᾳ *Navona*, εὐρίσκεται ἡρωτηριασμένος κορμὸς ἀρχίου ἀγάλματος, θεωρούμενος ὑπὸ τῶν καλλιτεχνῶν ὡς ἐν τῶν ἀρίστων λειψάνων τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς. Ἐπὶ πολὺ ἐνομίσθη ὅτι παριστᾷ μαχητὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, τινὲς δ' ἐνόμιζον τὸ λείψανον τοῦτο ἀνῆκον εἰς ἄγαλμα τοῦ Ἀρεως, ἄλλοι δὲ ἄλλα. Ὁ δὲ σοφώτατος Ἐννίος Κουῖρῖνος Βισκόντης ἐν τινι σπουδαίῳ συγγράμματι, — ὅπερ κέκτηται καὶ ὁ κ. Ἀσώπιος ἐν τῇ πλουσίᾳ καὶ διὰ σπανιωτάτων ἀληθῶς συγγραμμάτων κεκοσμημένῃ βιβλιοθήκῃ του, — παραδέχεται τὴν γνώμην ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κορμὸς ἀποτελεῖ μέρος ἀρχίου συμπλέγματος παριστῶντος τὸν Μενέλκον ἀνεγείροντα τὸ πτώμα τοῦ φίλου του Πατρόκλου, οὗτινος πλήρες πρότυπον σώζεται κοσμοῦν τῆς *Logge* τῆς Φλωρεντίας.

Δύνασθε, Κύριοι, νὰ ἐκλέξητε οἰανδῆποτε τῶν σοφῶν τούτων γνωμῶν, ἢ καὶ νὰ παρίδῃτε πάσας, ἐπειδὴ καὶ ὅνευ αὐτῶν ἡ ἱστορία ὑφίσταται. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, ὀλίγον μακρὰν τοῦ λειψάνου τούτου, κατέκειτο ῥάπτῃς ὠνομαζόμενος Πασκουῖνος, εὐφυῆς καὶ σαρκαστικώτατος, γνωστὸς διὰ τοῦτο τῇ Ῥωμαϊκῇ λαῷ, ὅστις, μὴ μετέχων τῶν σοφῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, ὠνόμασε τὸν κορμὸν ἐκεῖνον ἄγαλμα τοῦ Πασκουῖνου· μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ ῥάπτου ἔμεινεν ἀπλῶς εἰς τὸ ἄγαλμα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὁ λαὸς ἀπέδωκεν αὐτῷ τὰς εὐφυολογίας, τὰ ἐπιγράμματα καὶ τὰς σατύρας αἵτινες ἐκυκλοφόρουν ἀνὰ τὴν πόλιν. Οὕτω δὲ τὸ ἡρωτηριασμένον ἄγαλμα, διὰ παραδόξου τινὸς μετεμψυχώσεως, ἔγεινεν ἔρψυχον ὄν. Ἐπ' αὐτοῦ εὐρίσκεται ἐκάστοτε προσκεκολλημένη πᾶσα σάτυρα, ἥς ὁ ποιητὴς, ἐκ φόβου ἢ ἄλλου οἰουδῆποτε λόγου, θέλει νὰ μείνῃ ἀγνωστος.

Ὁ Πασκουῖνος λοιπὸν δὲν κινεῖται, ἀλλὰ ζῇ· δὲν ἔχει ὀφθαλμοὺς οὐδὲ

ᾧτα, ἀλλὰ βλέπει καὶ ἀκούει τὰ πάντα. Προσοχὴ ἀπὸ τὸν σαρκασμὸν τοῦ! Δύναται νὰ πληγώσῃ καὶ λατινιστὶ, ἐπειδὴ διὰ τοῦ στόματός του ὤμιλῃσαν ὁ Sannazaro, ὁ Πολιτιανός, ὁ Ἀρίστος. — Ἡ ψυχὴ του δὲν εἶνε πλέον ἢ τοῦ πτωχοῦ ῥάπτου, ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, τοῦ γνησίου λαοῦ, ὅστις δι' αὐτοῦ ἐκφράζει τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας, τὰ μίσῃ καὶ τὰς θλίψεις του. Ἐπὶ τῶν χειλέων τοῦ Πασκουῖνου αἱ ῥυτίδες τοῦ γέλωτος ἐμεινῃ ἀνεξάλειπτοι. Πολλὰί γενεαὶ παρῆλθον, ὡς ἡ σκιά τῶν νεφελῶν, ἐπὶ τῆς γῆς . . . ἀλλ' ὁ Πασκουῖνος ἴσταται πάντοτε ἐκεῖ, καὶ γελά, καὶ ἐκφωνεῖ τὸ ἐπικήδειον ἄσμα του διὰ τοὺς ἀποθνήσκοντας καὶ τὸ γενέθλιον διὰ τοὺς γεννωμένους. Θρόνοι καὶ βασιλεῖς ἔπεσαν καὶ ἀνηγέρθησαν ἐναλλάξ ὡς τὰ ξυλάρια τοῦ σφαριστηρίου . . . ἀλλὰ ὁ Πασκουῖνος ἠρίθμησε τὰς πτώσεις, καὶ ἐχλεύασε τὸν ἀπολέσαντα τὸ παιγνίδιον. Ἡ ἠθικὴ, αἱ τέχναι, ἡ φιλολογία, ἡ ἐπιστήμη ἠλλαξάν ἐκαντοτάκεις τοὺς κανόνας, τὰ συστήματα, τὰς κρίσεις των . . . ἀλλ' ὁ Πασκουῖνος γελά πάντοτε, γελά πικρῶς, ὡς ἐγέλα πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν. Ὁ συρμὸς ἐνέδυσσε καὶ ἐξέδυσσε μυριάκις καὶ χιλιοτρόπως τὰ νευρόσπαστα τῆς ἀνθρωπίνης κωμωδίας . . . ἀλλ' ὁ Πασκουῖνος ἐνδύεται εἰσέτι τὴν ἐλληνικὴν χλαμύδα . . . καὶ γελά τὸν κολλητικὸν ἐκείνον γέλωτα, ὅστις διαδίδεται ἡλεκτρικῶς διὰ μιᾶς λέξεως, διὰ μιᾶς κινήσεως, διὰ νεύματος ἑνός. Τὸ στόμα του μειδιᾷ πρὶν ἢ ὀμιλήσῃ, καὶ ὀμιλεῖ πρὶν ἢ κινήσῃ τὰ χεῖλη διὰ μιᾶς φράσεως, μιᾶς λέξεως, ἑνός ἐπιφωνήματος σχολιάζει τοὺς ἀνθρώπους, κατακρίνει τὰ συμβάντα τῆς ἡμέρας, σκώπτει τὰ ἄξια μομφῆς.

Ἴδου ὁ Πασκουῖνος, ἡ ἐνσάρκωσις τῆς εὐφύας τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, τοῦ λαοῦ οὕτινος ὁ νοῦς θαυμάζει πᾶν ὅ,τι ὠραῖον, τοῦ ὁποίου ἡ καρδία φέρεται πρὸς πᾶν ὅ,τι εὐγενές, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ ἀνυψοῦται πρὸς πᾶν ὅ,τι καλόν.

Ἡ παπικὴ κυβέρνησις φοβεῖται καὶ ὑπολήπτεται τὸν Πασκουῖνον, οὕτινος τὰ βέλη συχνότατα ὑπέστη. Ὅτε ὁ Πάπας Σέξτος ἀνήγόρευσε δούκισσαν τὴν ἀδελφὴν του, τὴν πρῶην πλύντριά, ὁ Πασκουῖνος πρὸς τὸν Μαρφόριον ἐρωτῶντα: «Διατί ἦσαν τόσον ῥυπαρὰ τὰ ὑποκάμισά του;» — «διότι, ἀπῆντησεν, ἡ πλύντριά μου ἔγειρε δούκισσα».

Ἀλλὰ τίς ὁ Μαρφόριος;

Ὁ Μαρφόριος εἶνε ὁ σύντροφος καὶ συνένοχος τοῦ Πασκουῖνου, λείψανον καὶ αὐτὸς ἀρχαίου ἀγάλματος εὐρεθέντος ἐν τῷ Πεδίῳ τοῦ Ἀρεως (Martis foro), ὅθεν καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα. Οἱ δύο φίλοι κάθηνται πολὺ μακρὰν, ὥστε πιθανὸν καὶ νὰ μὴ γνωρίζωνται, ἀλλ' ὅμως συνδιαλέγονται πάντοτε, καὶ ὁ Πασκουῖνος ἀπαντᾷ εἰς πάσας τὰς ἐρωτήσεις, ἃς τῷ ἀπευθύνει ὁ Μαρφόριος. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ὁ νέος Bonaparte ἐγύμνωσε τὴν Ἰταλίαν τῶν ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης, ὁ Μαρφόριος ἠρώτα τὸν Πασκουῖνον: «Τί κακὸς εἶνε;» Ὁ δὲ Πασκουῖνος ἀπῆντα: «Καιρὸς διὰ κλέπτης». Καὶ ὁ Μαρφόριος πάλιν: «Εἶνε ἀληθές ὅτι οἱ Γάλλοι

λοι εἶνε ὅλοι κλέπται;» Καὶ ὁ Πασκουῖνος. — "Ὅχι ὅλοι ἀλλὰ καλὸν μέρος (bona parte), "Ὅτε δὲ ὁ Πάπας Κλήμης ὁ ἐνδέκατος ἔστειλεν εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Urbino μεγὰλα ποσὰ χρημάτων, ὁ Μαρφόριος ἠρώτα· «Τί κάμνεις, Πασκουῖνε;» — καὶ οὗτος· «Κυττάζω τὴν Ῥώμην, μὴ ὑπάγῃ καὶ αὐτὴ εἰς Urbino».

Οἱ Πάπαι ἀπεπειράθησαν νὰ περιστείλωσι τὴν ἀθυροστορίαν τοῦ Πασκουῖνου, καὶ διὰ φοβερῶν βρασάνων ἐτιμώρησαν τοὺς ποιήσαντας τὰς σατύρας, αἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; Ὁ ποιητὴς ἐξήρχετο πολὺ ἔνωρις τὴν πρῶιν καὶ ἀπήγγειλε τὴν σάτυράν του εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα φίλον, προσποιούμενος ὅτι εἶχεν εὔρει που αὐτήν· ὁ δ' ἀκούσας τὴν ἐπικνελάμβανε εἰς ἄλλον τινά, οὕτως ὥστε μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ἡ σάτυρα ἐγένετο πασίγνωτος εἰς τὴν Ῥώμην.

"Ὅτε ἀπέθανε Πίος ὁ ὀγδοὺς, ὁ παπεύσας εἴκοσι μόνον μῆνας, ἐκυκλοφόρησε τὸ ἐξῆς δίστιχον.

Εἰς τὰλλ' ἂν εἴν' ἀδύνατον αὐτὸν νὰ μιμηθῇτε,
Τοῦλάχιστον ὀγλήγορα νὰ λείψετε· εἴμφορεῖτε!

Ἀλλ' ὁ Πάπας, ὁ μᾶλλον παντὸς ἄλλου καταστάς σκοπὸς τῶν βελῶν τοῦ Πασκουῖνου, εἶνε ὁ τοπῆκς ἀποθανὼν Πίος ὁ ἕνατος. "Ὅτ' ἐπρόκειτο ν' ἀνεγορευθῇ Πάπας, ἐπὶ τῆς προμετωπίδος τοῦ Βατικανοῦ ἀνεγνώσκετο ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ· «*Orietur in diebus nostris virtus et iustitia* (Θὰ ἀνατείλῃ κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ δικαιοσύνη)· νύκτα δὲ τινὰ ἀγνωστὴς τις προέταξεν ἐν *M* εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν λέξεων τούτων, καὶ ὁ Πάπας ἀνέγνω τὴν πρῶιν· «*Moriatur* κτλ. (Ὁ ἀποθάνῃ κτλ.). "Ὅτε δὲ, κατὰ τὸ 1857, περιηγεῖτο τὰ κράτη του, εὐρέθη ἀνηρτημένον ἐπὶ τοῦ Πασκουῖνου τετράστιχόν τι σημαῖνον. Ἀνεχώρησας ὠραῖος καὶ λαμπρὸς ὡς ὁ ἥλιος· σοὶ εὐχομαι νὰ ἐπιστρέψῃς παχὺς καὶ ὑγιής ὡς ἡ σελήνη, ἥτις ἐπιστρέφει κομματισμένη». Φθάσας δὲ εἰς Βονωνίαν ὁ Πάπας ἔλαβεν ἀνώνυμον ἐπιστολήν, οὐδὲν ἄλλο περιέχουσαν πλὴν τοῦ ἀριθμοῦ 610, ὅστις, ἀναγινωσκόμενος κατὰ ψηφίαν σημαίνει· «*Εἶσαι μηδενικὸς*» (Sei nno zero). Λέγουσι δὲ ὅτι Πίος ὁ ἕνατος, καίτοι εἰθισμένος εἰς τὰ ἐπιγράμματα, ἐννοήσας τὴν ἄκραν φιλοφροσύνην τῆς ἐπιστολῆς, ἐμόρφωσεν οὕκ ὀλίγον.

Οἱ ποιηταὶ τῶν σατυρῶν τούτων, τῶν ἀποδιδομένων εἰς τὸν Πασκουῖνον εἶναι ἄγνωστοι. Τοῦτο δ' ἀποδοτέον ἐν μέρει εἰς τὸν κίνδυνον εἰς ὃν θὰ ἐξετίθεντο γινόμενοι γνωστοί, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν φυσικὴν ἀποστροφὴν τῶν Ῥωμαίων τοῦ νὰ καυχῶνται διὰ προτέρημα κοινὸν καὶ ἔμφυτον αὐτοῖς. Ἐν Ῥώμῃ, ὡς ἂνω εἶρηται, ἡ σάτυρα δὲν θεωρεῖται ὡς πολυτέλεια, ἀλλ' ὡς ὅπλον τι ἐναντίον τοῦ Παπισμοῦ· ὅθεν οὐδεὶς ἐπαίρεται διὰ τοιοῦτο προτέρημα, ὅπως ὁ ἀνδρεῖος στρατιώτης δὲν καυχᾶται διὰ τὴν σπάθην ἣν φέρει καὶ σχεδὸν δὲν ἐνθυμεῖται ὅτι τὴν φέρει ἀνηρτημένην παρὰ τὸ πλευρόν του.

Ὁ πολιτικὸς καὶ ὀρησκειτικὸς δεσποτισμὸς ἐνόθευσεν ἐν Ῥώμῃ τὴν λογι-

κὴν καὶ δραματικὴν ποιήσιν, τὸ μυθιστόρημα, τὴν ἱστορίαν καὶ εἴ τι ἄλλο εἶδος φιλολογίας, ἀλλὰ παρέσχεν ἄφθονον τροφήν εἰς τὴν σάτυρον καὶ κατέστησε τὸν ῥωμαϊκὸν λαὸν τὸν σατυρικώτατον τοῦ κόσμου, κατὰ τοσοῦτο σατυρικώτερον παντὸς ἄλλου λαοῦ, καθ' ὅσον ὁ παπισμὸς εἶνε χείρων πάσης ἄλλης κυβερνήσεως. Καὶ μέχρις οὗ ἡ Ῥώμη δὲν ἀνακτήσῃ ἐντελῶς τὴν ἐλευθερίαν της, ἡ πολιτικὴ σάτυρα θὰ ἐξακολουθῇ ἀνθοῦσα, ἐπειδὴ κυβερνήσεις ὡς ἡ τῶν Παπῶν θὰ εὖρη πάντοτε συνειδήσεις ἀγανακτούσας, αἵτινες, μὴ δυνάμεναι ἄλλο τι νὰ πράττωσιν, ἐκδικοῦνται διὰ τοῦ γελοίου. Ὁ Πασκοῦτος δὲν δύναται νὰ ἀποθάνῃ παρὰ μετὰ τοῦ Παπισμοῦ.

Κατὰ τὸν κανόνα τοῦ Ἀλφρέδου Μυσσέτου, ὃν ἐσχάτως μᾶς ὑπενθύμισεν ὁ κ. Ροῦδης, δύο μόνον προσόντα θεωροῦνται ἱκανὰ πρὸς σωτηρίαν ποιήματος τινος, τὸ νὰ ἀρέσκῃ εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ συγχρόνως εἰς τοὺς ὀλίγους, ἢτοι τοὺς εἰδήμονας. Ἀμφότερα τὰ προσόντα ταῦτα κέκτηνται τὰ ποιήματα τοῦ Ἰωσήφ Ἰωακείμ Belli, ἅτινα ἀντηχοῦσιν εἰς παντὸς Ῥωμαίου τὸ στόμα, καὶ τοι ἡ Παπικὴ κυβερνήσις οὐδενὸς μέσου πρὸς ἐξάλειψιν αὐτῶν ἐφείσθη.

Ὁ Belli ἐγεννήθη ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ 1791 ἐξ εὐγενῶν, ἂν οὐχὶ πλουσίων, γονέων. Δὲν θὰ καταχρασθῶ τῆς ὑπομονῆς τοῦ σεβαστοῦ ἀκροατηρίου ἐνδιατρίβων διὰ μακρῶν εἰς τὰ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας. Τὰ πρῶτά του ἔτη περῆλθον ὡς παρέρχονται συνήθως πάντων τῶν παίδων τὰ πρῶτα ἔτη. Οὐδὲ πρόωρος εὐφυΐα προεμήνυε τὸν μέλλοντα ποιητὴν, οὐδὲ θαύματα τὴν μέλλουσαν δόξαν του. Ἀλλὰ — ὡς αὐτὸς γράφει περὶ ἑαυτοῦ πρὸς φίλον — ἐφοίτα ἀτάκτως εἰς τὸ σχολεῖον, ἐρραβδίζετο ὁμῶς τακτικῶς ὡς ἅκεις δὲν ἀπεστήθιζε ἀκριβῶς τὰ δίστιχα τοῦ Ὁβιδίου ἢ ὅτε ἐζωγράφει δι' ἄνθρακος ἐπὶ τῶν τοίχων τὴν εἰκόνα τοῦ διδασκάλου του. Ἐν νεαρῇ ἡλικίᾳ ἀπολέσας τὸν πατέρα του καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ δικόψῃ τὰς μελέτας του ὅπως κερδήσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν, διετέλεσε ἐπὶ τινα καιρὸν ἀντιγραφεὺς δικογραφῶν, εἴτα γραμματεὺς τοῦ πρίγκιπος Rospigliosi, ἐπὶ τέλους δὲ διδάσκαλος ἰταλικῆς γραμματικῆς, γεωγραφίας καὶ ἀριθμητικῆς εἰς μικρὰ τινὰ παιδία. Κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν ἐποχὴν ὁ Παρίνης, ἀντιγραφεὺς καὶ αὐτὸς, ἔζη ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ καὶ ἔγραφε πρὸς φίλον τινὰ παρακαλῶν αὐτὸν ὅπως τῷ δανείσῃ δέκα σκουδὰ. Ὀλίγον δὲ πρότερον ὁ Ρουσὼ ἔζη ἀντιγράφων μουσικὴν. Ἡ πενία ὁμῶς, δηλητηριάζουσα καὶ καταστρέφουσα τοὺς ἀσθενεῖς νόας, ὀξύνει καὶ τελειοποιεῖ τὰ ἔξοχα πνεύματα, ὡς ὁ ἄνεμος ἀποσβύνει τὸ φῶς τῆς λυχνίας, ἀλλὰ ζωογονεῖ τὴν πυρκαϊάν. Εἰς δὲ τὸν ἡμέτερον ποιητὴν ἡ πικρὰ αὕτη μήτηρ τῶν μεγάλων πράξεων ὑπῆρξεν εὐτύχημα, ἐπειδὴ, ἀναγκάσασα αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ σχολεῖον, μετέτρεψεν ἐγκαίρως τὰς σπουδὰς του ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν νεκρῶν βιβλίων εἰς τὴν μελέτην τοῦ ζῶντος βιβλίου τῆς κοινωνίας. Αὕτη, προξενούσα μὲν αὐτῷ ἀρρήτους λύπας, ἤνοιξε τὴν καρδίαν του πρὸς εὐγενῆ αἰσθηήματα, συνάπτουσα δ' αὐτὸν πρὸς πᾶσαν τὰ-

ξιν ἀνθρώπων ἀνέπτυξεν ἐν αὐτῷ τὴν φυσικὴν ῥοπὴν πρὸς τὴν λεπτομερῆ ἔρευναν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, ἥτις ἰδίᾳ τὸν διέκρινε. Καὶ ἀληθῶς, ἂν τις μὴ πάθῃ πολλὰ καὶ μὴ ἀναγνώσῃ πολλὰς σελίδας τοῦ βιβλίου, ὅπερ κόσμον καλοῦσι, σπκνίως γίνεται μέγας συγγραφεὺς, πολὺ δὲ σπκνιώτερον μέγας ποιητής. Ἄνευ ὀδύνης δὲν γεννᾶται ποίημα, ὡς ἄνευ ὠδίνων δὲν γεννᾶται τέκνον. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νεότητός του ἐξετυλίχθη τὸ μέγα ἐκεῖνο ὄργημα ὅπερ, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπκναττάσεως τοῦ 1789, ἔληξε διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1815. Τὰ παράδοξα καὶ σπουδαῖα συμβάντα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἡ μαγικὴ, οὕτως εἰπεῖν, τυχύτης δι' ἧς ὁ φόβος διεδέχετο τὴν ἐλπίδα καὶ ἡ ἐλπίς τὸν φόβον, ἡ γιγαντιαία πάλη τῶν πκλαιῶν πρὸς τὰς νέας ιδέας, τὸ θαυματουργὸν καὶ μεγαλεπήβολον πνεῦμα τοῦ Πρώτου Ναπολέοντος, πάντα ταῦτα παρήγγχον, ὡς ἦν ἐπόμενον, ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὴν νεανικὴν καρδίαν τοῦ ποιητοῦ μας. Ὅτε εἴμεθα νέοι, ἡ καρδία μας πάντοτε πάλλει πρὸς πᾶν τὸ νέον καὶ εὐγενές. Πιθανὸν νὰ ἦμεθα ὄνειροπόλοι, φαντασιόκοποι, ἀεροβάται, φανατικοί, ἀσύνετοι, ἀλλὰ ὀπισθοδρομικοὶ οὐδέποτε. Ἡ πρὸς τὰς ὀπισθοδρομικὰς ιδέας ἀγάπη εἶνε ἀσθένεια συμπρομηκροῦσα τῷ γήρατι· ἂν δέ τις, νέος ὢν ἔτι, ἀσπάζεται αὐτὰς, σημεῖον ὅτι ἡ καρδία του ἐγήρασε προῶτως.

Οἱ τότε ἐλευθερόφρονες διηροῦντο, ὡς καὶ σήμερον, εἰς δύο τάξεις, τὴν τῶν βραδέως σπευδόντων, καὶ τὴν τῶν ὀρηκτικῶν. Οἱ πρῶτοι, κατκναοῦντες ὅτι ἀδύνατον νὰ διαπραχθῇ μέγα τι ἄνευ τοῦ λαοῦ, πκρεσκεύαζον αὐτὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς ἠθικοποιήσεως καὶ τῆς πκιδείας, δημοσιεύοντες καλὰ βιβλία, συνιστῶντες ἐταιρίκας ἀμοιβαίικς βοηθείας, καὶ τὰ τοιαῦτα. Οἱ δὲ δεύτεροι ἠθροίζοντο τὴν νύκτα εἰς τὰ καφενεῖα καὶ, διαιροῦντες τὴν Εὐρώπην ἐπὶ τοῦ χάρτου, ἠτοίμαζον ἐπκναστατικὰ προγράμματα καὶ φυσέκια, ἐξεφώνουν διεγερτικοὺς λόγους καὶ προέτεινον μεταρρυθμίσεις καὶ βελτιώσεις. Ὁ Balli οὐδέποτε συνηριθμήθη μετ' αὐτῶν, πεπεισμένος ὅτι κί συνομωσίαι εἰς οὐδὲν ὠφελοῦσι, διότι οἱ μὲν πολλοὶ τὰς κατκστρέφουσι, οἱ δὲ ὀλίγοι δὲν ἀρκοῦσι. Ἀλλ' ἐφρόντισε τὸ κατὰ δύναμιν νὰ συνεισφέρῃ καὶ αὐτὸς τὸν λίθον του εἰς τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς ποθητῆς ἐλευθερίας, διδάσκων τὸν λαὸν τὴν ἐννικὴν τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων, τῶν ἀξιώσεων καὶ ὑποχρεώσεων του. Ἐννοῶν δὲ ὅτι ὁ λαὸς μόνον διὰ τοῦ λαοῦ μορφοῦται, ἀπεφάσισε νὰ τὸν μελετήσῃ καθ' ὅλα, τὰς τε ἀρετὰς αὐτοῦ καὶ τὰς κακίας, καὶ ν' ἀπεικονίσῃ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν βίον του ὅπως κατελίπη, ὡς αὐτὸς λέγει, μνημεῖον τοῦ σήμερον λαοῦ τῆς Ῥώμης, τοῦ ἔχοντος εἰς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἔθιμα, τὰς προλήψεις ἰδιόχον τι, διακρίνον αὐτὸν παντὸς ἄλλου λαοῦ. Τὸ ἐκφράζειν τὰς φράσεις τοῦ Ῥωμαίου οἶαι ἐξέρχονται τοῦ στόματός του, ἄνευ καλλωπισμοῦ καὶ ἐν ἧ αὐτὸς χρήται συντάξει· τὸ διαμορφοῦν, οὕτως εἰπεῖν, κανόνως ἀπὸ τοῦ τυχόντος καὶ γραμματικὴν ἀπὸ τῆς συνηθείας, ἰδοὺ ὁ σκοπὸς του. Πρὸς τοῦτο δὲ μετήρχετο μέθοδον ἰδιότροπον

ἴσως, ἀλλὰ φυσικὴν. Ἀνεστρέφετο δὴλα δὴ μετὰ τῶν κατωτάτων τάξεων τοῦ λαοῦ, εἰσῆρχετο εἰς τὰ λεωφορεῖα, τὰ θέατρα, τὰ πανδοχεῖα, τὰ οἶνοπωλεῖα, πανταχοῦ τέλος ἔνθα τις εὕρισκει τὸν ἄνθρωπον ἐκδεδυμένον τὸν πλαστὸν καὶ ὑποκριτικὸν χαρακτῆρα τὸν ἐπιβαλλόμενον αὐτῷ ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τοῦ δημοτοῦ βίου. Ἐπιστρέφων δὲ οἴκαδε ἐζωγράφει εἰς δεκατετράστιχα τὰς σκηνάς, ὧν ἐγένετο αὐτόπτης μάρτυς τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀνεκοίνου αὐτὰ εἰς τοὺς φίλους του. Ἀδύνατον γὰρ παραστήσω τὸν θαυμασμόν ὃν οἱ στίχοι του ἐνεποίουν· ἅμα ἐτίθετο εἰς κυκλοφορίαν ποίημά τι αὐτοῦ καὶ ἕκαστος προὔθυμετο γὰρ τὸ ἀποστηθίσαι. Ὅπως τὸ ἀντιγράφει, ὁ ἔμπορος παρήγει τὰ διπλογραφικά του βιβλία, ὁ δὲ βουλευτὴς τὰ νομοσχέδια καὶ ὁ μαθητὴς τὰ λατινικά. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, μεθ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐδημοσιεύετο χειρόγραφος ἔκδοσις, ἣν ἡ πόλις ἐδέχετο ὡς αἷσιον συμβάν. Καὶ δικαίως· διότι οὐδεὶς κάλλιον αὐτοῦ κατώρθου γὰρ συγκεντρώσει τόσην χολὴν ἐν μιᾷ λέξει, γὰρ προσβάλλει τόσον σφοδρῶς δι' ἑνὸς στίχου, γὰρ ζωγραφῆσιν τόσον πιστῶς δι' ἑνὸς ἐπιγράμματος. Θαυμαστὴς, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, τῶν τριῶν μεγάλων τῆς λατινικῆς ἐποχῆς σατυρικῶν, οὔτε τοὺς ἀντέγραψεν, οὔδ' εἰς τὰ σφάλματά των ὑπέπεσε. Λέγω δὲ σφάλματα, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ὀράτιος καθίστησι τὴν κακίαν ἀγαπητὴν καὶ συχνότατα ἐπαινεῖ τὸν καταστροφέα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας· ὁ δὲ Ἰουβενάκης, ὅπως διορθώσῃ τὰ ἥθη, προσβάλλει οὐχὶ σπανίως τὴν ἠθικὴν, ἥτις εἶνε ὁ πρῶτος φύλαξ τῶν ἠθῶν· ὁ δὲ Πέρσιος ἐπὶ τέλους, ζῶν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Νέρωνος καὶ φοβούμενος τὴν τυραννίαν του, δὲν ἔσχεν οὔτε τὴν φρόνησιν γὰρ σιωπῆσαι οὔδ' ἐκ ἀναγκαιοῦν θάρρος ὅπως λαλήσῃ σαφῶς. Ὡς ἐκ τούτου δ' ἀποβαίνει οὐχὶ σπανίως σκοτεινὸς καὶ ἀσαφής, οὐχὶ διότι ἐπιθυμεῖ γὰρ γράψῃ διὰ βραχέων, ἀλλὰ διότι ποθεῖ γὰρ ζήτη ἀσφαλές. Ἀλλὰ τῶν τοιούτων οὐδὲν εὕρισκεται παρὰ τῷ ποιητῇ μας· πᾶν ὅ, τι γράφει, τὸ γράφει ἐκ πεποιθήσεως καὶ ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου γὰρ βελτιώσῃ τὴν κοινωνίαν, ἀποκαλύπτων ἀφόδως καὶ ἀσπλάγχχνως τὰς πληγὰς τῆς. Ἡ σάτυρά του εἶνε πάντοτε γενικὴ, τὴν δὲ προσωπικὴν ἀποφεύγει, διότι—λέγει—περιορίζει τὸν κύκλον τῆς τέχνης καὶ διότι οἱ κακοῦργοι δὲν εἶνε ἄξιοι οὔδ' ἂν ἀτίμου δόξης. Ὡς ἐκ τούτου, οὐδέποτε τὰ ποιήματά του θὰ χάσῃ καὶ μικρόν τι τῆς ἀξίας των, ἐπειδὴ, ἂν ᾔνε ἀληθὲς ὅτι εἰκὼν τις τόσῳ μᾶλλον ἀρέσκει ὅσῳ ὁμοιάζει τῷ πρωτοτύπῳ, ἢ ποίησίς του. θὰ ἀρέσκῃ ἐφ' ὅσον τὰ πρωτότυπα ἅτινα ἀπεικονίζει δὲν ἐκλείπωσιν ἐκ τοῦ κόσμου. Ἄν δέ ποτε χάριν τῆς τέχνης παρουσιάζῃ ἡμῖν τὸν κακὸν ἀντὶ τῆς κακίας, ὁ Belli μᾶς φέρει θεατὰς εἰς δράμα καὶ ὄχι ἀκροατὰς εἰς κήρυγμα. Βλέπομεν τὸν ἥρωα τῶν σατυρῶν του κινούμενον, ἀνκπνέοντα ζῶντα· ὥστε, τολμῶ εἰπεῖν, τὰ ποιήματά του θὰ ἀναγινώσκωνται εὐχαρίστως καὶ ὅταν ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα, ὡς ἡ λατινικὴ, δὲν θὰ καλῆται πλέον.

Ἄν μὴ ᾔτο ἱεροσυλία ἢ μετάρρησις ποιητικῶν ἀριστουργημάτων, γινομένη

ὅπ' ἀνθρώπου μὴ γνωρίζοντος ἀκριβῶς τὴν γλῶσσαν εἰς ἣν μεταφράζει, ἤθελον, ἐκλέξας τινὰ τῶν πολλῶν τοῦ ποιητοῦ δεκατετραστίχων, παρκθέσει ὁμῖν ἐνταῦθα, γλυκὺ ἐπιδόρπιον ἀνουςίου γεύματος. Μὴ δυνάμενος ὁμῶς οὔτε τολμῶν τοιοῦτόν τι, ἀρκοῦμαι προσφέρων ἡμῖν ἐπιτυχεστᾶτην μετάφρασιν τοῦ ποιήματός του Ἡ κυβέρνησις, ἣν ὀφείλω εἰς λογίου φίλου τὴν γεγυμνασμένην γραφίδα.

Ἡ Κυβέρνησις

Μὲ τῇ φτωχῇ κυβέρησις ὁ κόσμος ὅλος τάχει!
 Ἐκείνη φταίνει ἂν βροντᾷ, ἐκείνη ἂν χιονίζει,
 Ἐκείνη φέρνει τὴ βροχὴ, ἐκείνη τὸ συνάχι,
 Ἄν βήχουμε, τὸ βήχά μας αὐτὴ δὲν ἐμποδίζει!
 — Ἰέμισε πέτρα τὸ φῶμί, ἀκρίδηναν τὰ νοίκια,
 Τὰ πορτοκάλια εἶνε ξυνὰ, καὶ κούφια τὰ φιστίγια!
 Τί κάνει ἡ κυβέρησις; γιὰ τὸ θεὸ, τί κάνει;
 Γιατὶ τὴ ἔχομεν λοιπὸν, ἂν τὸ καιρὸ τῆς χάνης
 Δὲν βλέπει τί ἀδύνατα εἶναι τ' ἀρνιὰ ἐφέτω;
 Τί ἄλλια τὰ κάστανα; — Κοιμάται ὑποδέτω!
 — Ἀφῆστέ τὴν νὰ καμνηθῇ, γιὰτὶ, ἂν ἐξυπνήσῃ,
 Καθεῖς σας περισσότερο, θαρρῶ, θὰ ξεφωνήσῃ.

Ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσθέσω ἀκόμη ἓν, ὅπερ ἐκλέγω ἐκ τῶν εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν γεγυμμένων, δι' οὗ μαστίζει τὴν κενοδοξίαν καὶ τὴν ἀμάθειαν τῆς ῥωμαϊκῆς ἀριστοκρατίας. Ἐπιγράφεται

Il Cavaliere enciclopedico

Avviltuppato nella sua guarnacca
 Stravasi il cavalier nella poltrona
 A ricercar nel calepin se A n c o n a
 Si scrivesse coll'acca o senza l'acca.
 Cio fatto, prende in man la ceralacca,
 Stampa il suggel coll'arma e la corona,
 Manda il servo alla posta, e s' abbandona
 Sbuffando a riposar la mente erracca
 Prende poscia a parlar di pipe e d'armi
 Del modo di ben cuocer la frittata,
 Del Turco, e della casa-di risparmi.
 Poi guarda la finestra spalancata
 E conclude: — «Non faccio per vantarmi,
 «Ma oggi è una bellissima giornata!—

Εἰς δύο χιλιάδας σχεδὸν ἀριθμοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ Belli γραφέντα δεκατετράστιχα, ἐξ ὧν τὰ δύο τρίτα εἶνε κοινωνικὰ, τὰ δὲ λοιπὰ πολιτικά. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἀπεικονίζουσιν ἀριστοτεχνικῶς τὴν ἐσωτερικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ζωὴν τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ, τοῦ ἀποκαλοῦντος ξένους τοὺς μὴ γεννηθέντας παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Πέτρου, καὶ μισοῦντος πάντα ξένον τολ-

μῶντα νὰ κατηγορήσῃ τὸν Πάπαν, ὃν αὐτὸς ὁ ἴδιος οὔτε σέβεται οὔτε φοβείται· τοῦ λαοῦ τοῦ βλασφημοῦντος μὲν φρικωδέστατα, ἀλλ' ὁμῶς τακτικῶς φοιτῶντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν· τοῦ ἀμφιβάλλοντος ἐνίοτε περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁμῶς πιστεύοντος ἀκλονήτως εἰς τὸν διάβολον, εἰς τὰς μαγίσσας, εἰς τὰ φάσματα καὶ τὴν λοιπὴν συνοδίαν. Τὰ δὲ πολιτικὰ δεκατετράστιχα, ἐκτὸς ὅτι, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα, εἰσὶν ἀριστουργήματα ποιητικὰ, εἶνε συγχρόνως τρανωτάτη ἐκφρασις τῶν ἰταλικῶν ἰδεῶν καὶ πόθων καὶ, ὡς ἐκ τούτου, πολύτιμος πηγὴ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Ἐκεῖνα μὲν ὠφελοῦσι τὸν ἡθογράφον, ταῦτα δὲ τὸν ἱστορικόν. Ἀλλὰ πάντα ἔχουσι μεγίστην σπουδαιότητα ὡς ἐμπερικλείοντα τὰ στοιχεῖα ὁλοκλήρου διαλέκτου, φερούσης τὰ πρῶτα μετὰ τὴν διάλεκτον ἐκείνην ἣτις ἡξιώθη τῆς μεγίστης τιμῆς νὰ γείνη κοινὴ ἰταλικὴ γλῶσσα.

Ταῦτα ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ ἐκθέσω καὶ περὶ τοῦ Belli καὶ περὶ τῆς ἐν τῇ νέᾳ Ῥώμῃ σατύρας, περὶ ἣν καὶ ἄλλοτε θὰ ἀσχοληθῶ, ἐπειδὴ πέπεισμαι ὅτι τότε μόνον δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀκριβοὺς ἱστορία φιλολογίας τινὸς ὅταν περὶ ἐκάστης ἐποχῆς, περὶ ἐκάστου συγγραφέως προὑπάρχῃ μονογραφία τοιαύτη, ὥστε νὰ εἴπῃ τὴν τελευταίαν λέξιν καὶ λύσῃ πάντα τὰ ζητήματα. Τὸ ἔργον τῆς σήμερον δὲν εἶνε ἡ ἱστορία, ἀλλ' αἱ μονογραφίαι, αἱ παρὰ Γάλλοις ὀνομαζόμεναι études. Λυποῦμαι δὲ πολὺ ὅτι τόσον ὀλίγοι ἐγράφησαν παρ' ἡμῖν εἰδικαί μελέται. Ἡμεῖς, Ἴταλοί τε καὶ Ἕλληνες, ἔχομεν ιδέας μεγαλειτέρας τῶν δυνάμεών μας, καὶ ἀναλαμβάνομεν μετὰ πλείονος εὐχαριστήσεως ἔργα γιγαντιαῖα ἢ ἔργα καλῶς ὠρισμένα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς δυνάμεις ἡμῶν. Οὐδὲν ἐγράφη τέλειον περὶ οὐδενὸς τῶν συγγραφέων μας, ἀλλὰ πολλὰς ἔχομεν τὰς ἱστορίας τῆς φιλολογίας, ἀγνοοῦντες ὅτι ἡ ἱστορία εἶνε ἐπακολουθήμα τῶν κατὰ μέρος ἐκείνων ἐργασιῶν, καὶ ὅτι δὲν εἶνε ἡ βάση ἀλλὰ τὸ κορύφωμα τοῦ ἔργου.

Ἐγὼ δὲν κολακεύομαι ὅτι εἶπον ἢ ὅτι θὰ εἴπω τὴν τελευταίαν λέξιν περὶ τῆς σημερινῆς σατύρας· μοι ἀρκεῖ δ' ὅτι εἶπα τὴν πρώτην καὶ ἴσως γείνω ἀφορμὴ ὅπως ἄλλος εὐδαιμονέστερος μελετήσῃ τὸ θέμα τοῦτο.

Καὶ νῦν, περαίνοντι τὴν μελέτην ταύτην, ἐπιτραπῆτω μοι νὰ σᾶς ἀποχαιρετίσω διὰ τῶν λόγων οὓς περὶ τοῦ Belli ἔλεγε διάσημός τις συγγραφεὺς, ὁ Frassì, εἰς ἐποχὴν κατὰ πολλὰ ὁμοίαν τῇ σημερινῇ.

«Ὡμεν ἐνάρετοι ὡς αὐτὸς, ἐπειδὴ ἡ πατρίς ἔχει ἀνάγκην ἐναρέτων μάλ· ἡλον ἢ ἐξόχων ἀνδρῶν· ἀγαπῶμεν ὡς αὐτὸς, ἐπειδὴ ὁ ἀγαπῶν εἶνε μέγας, εἶνε ἰσχυρὸς, εἶνε εὐτυχής· ἐλπίζομεν ὡς αὐτὸς, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς, ὅστις δὲν ἡλισμονεῖ τὸν μύρμηκα, δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ λαὸν ἀφέντα τὰ ἐπιφανέστατα ἔργα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου. Ἄν δὲ ἡ φύσις δὲν ἐπροίκισεν ἐξ ἴσου ἡμᾶς διὰ τῆς εὐφυΐας τοῦ Belli, πάντες ὁμῶς δυνάμεθα καὶ πρέπει νὰ φανῶμεν ὠφέλιμοι τῇ πατρίδι διὰ τῆς καρδίας. Ὡμεν πάντοτε ἡνωμένοι, καὶ ἡνωμένοι ἐπιζητήσωμεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, φέροντες

»μέν εἰς τοὺς πόδας ἀλύσεις, ἀλλὰ καὶ πλοῦτον ἐλπίδων ἐν τῇ καρδίᾳ. Ὁ δ' αἰὼν μας εἶνε δίκαιος καὶ ὁ Θεὸς θὰ τὸν εὐλογήσῃ, ἐπειδὴ ὁ ὑπερασπίζων τὴν στέγην του, τὰ τέκνα καὶ τὰ μνημεῖα τῶν φιλτάτων του, ὁ ὑπερασπίζων τὸ ἔδαφος, ὅπερ ἔλαβεν ὡς παρακαταθήκην παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἔχει πάντοτε δίκαιον. Ἡ Εὐρώπη, ἣν ποτε ἐξεπολιτίσαμεν καὶ ἥτις μᾶς εἶχε πλησμονήσει, κατανοεῖ νῦν ὅτι καὶ ἡμεῖς ζῶμεν καὶ στρέφει πρὸς ἡμᾶς τὰ βλέμματα. Μαχώμεθα λοιπὸν ὡς ἐμάχοντο οἱ πρόγονοί μας, ὅτε ἦσαν πτωχοὶ μὲν ἀλλὰ μεγάλοι· μαχώμεθα διὰ τῶν ὅπλων, διὰ τῆς ὁμονοίας, τῆς ἀρετῆς, τῆς ἀγάπης· ὅταν δὲ ὁ τελευταῖος ἐχθρὸς ἐγκαταλίπῃ τὴν πατρίδα μας, θὰ εὐλογήσωμεν τοὺς ἰδρωτάς καὶ τοὺς μόχθους δι' ὧν ἀπεκτήσαμεν τὴν ἐλευθερίαν!»¹

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΦΡΑΒΑΣΙΑΝΣ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΟΔΗΓΙΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΤ ΟΙΚΟΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Κατὰ φυσικὸν τρόπον δεόν οἱ παῖδες νὰ διδάσκωνται. Εἰς τοῦτο δὲ πάντες συμφωνοῦσιν. Ἰδωμεν ὅμως τίνι τρόπῳ δύναται νὰ εὐοδωθῇ τοῦτο ἀνευ τῆς συνεργίας τῆς τέχνης.

Τὰς πρώτας γνώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου προσκτᾶται ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν αἰσθήσεων, ὧν αἱ πρώται ἀόριστοι καὶ νεφελώδεις παθήσεις μυστηριωδῶς δι' ἐκπνευλιγμένων ἐντυπώσεων μορφοῦνται καὶ σαφηνίζονται. Ὁ δὲ παῖς ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ἐντυπώσεων προσκτᾶται ὡς εἰκόνα τινὰ ἢ ἐκτύπωμα, τέλος παράστασιν, πρὸς ἣν ἡ πρῶτα ἐντύπωσις συγκρίνεται. Ταχεῖα δὲ διαδοχὴ διαφόρων ἐντυπώσεων τέρπει κατὰ πρῶτον, ἀμβλύνει ὅμως ταχέως τὴν αἰσθησιν· ἐπομένως οὐδεμίαν σχηματίζεται καθαρὰ ἐν τῷ νῷ τοῦ παιδὸς παράστασις. Συμβαίνει δὲ εἰς τὸν παῖδα, ὅ,τι καὶ ἡμῶν ἀτρο-

¹ Τα βιβλία ἐξ ὧν ἡρώσθην τὰς ἀνγκάιας πρὸς τὴν διατριβὴν μου ταύτην πληροφορίας εἰσὶν: Eumio Quirino Visconti *Notizie delle due famose statue di un fiume e di Patrocle dette volgarmente di Marforio e di Pasquino* Roma MDCCXXXIX, — Morandi Luigi *Trenta sonnetti di Giuseppe Gioacchino Belli*, Roma 1869. — Pasquino e Marforio. *Istoria satirica dei Papi*, Italia 1861. — Versi inediti di G. G. Belli romano. Lucca 1843. — Farnassi Paolo *Elogio Storico di G. G. Belli*, Roma 1864. — *Poesie inedite di G. G. Belli romano*, Roma tipografia Salvucci 4 volumi 1865—6. Duecento sonetti in dialetto romanesco di G. G. Belli, con prefazione e note di Luigi Morandi, Firenze, La Barbera, 1870.